

Book Review

Fredrik Alvéén

*I rikets tjänst: En studie om den
önskade medborgaren i svensk
utbildningspolitik*

Lund: Nordic Academic Press
2024, 252 pp.

I monografen *I rikets tjänst* undersöker Malmöhistorikern Fredrik Alvéén hur föreställningar om den ”önskade medborgaren” har formats inom svensk utbildningspolitik från 1800-talet till i dag. Ambitionen är att bidra med ett nytt perspektiv genom att studera växlande medborgarideal förenat med ett teoretiskt perspektiv kring temporalitet. Källmaterialet är i första hand olika typer av utredningar och läroplaner, normativa material rörande vad skolan ska vara och hur elever och i förlängningen befolkningen bör formas.

Det analytiska anslaget är teoretiskt ambitiöst; i två inledande kapitel diskuteras först frågor om tidslighet/temporalitet och sedan själva medborgaridén på ett mycket övergripande idé- och filosofihistoriskt plan. Diskussionen om idéer om tidslighet utgår från kända auktoriteter såsom Koselleck, Augustinus, Bergson, Heidegger och Carr. Vad gäller idéer om medborgaren (i relation till staten) skapar Alvéén en intressant idealtypisk fyrfältare rörande medborgarideal utifrån axlarna individ-kollektiv och politisk-legal, med hjälp av tänkare såsom Perikles, Machiavelli, Platon, Paine, Rawls, Habermas och Mouffe.

Själva undersökningen är sedan kronologiskt upplagd, från det tidiga 1800-talets skoldebatter till nutiden.

Boken fungerar utmärkt som en historisk översikt över skiftande ideal inom svensk utbildningspolitik över 200 år, men dess mer specifikt analytiska bidrag framstår som mer begränsat än vad anspråken antyder. Mycket är välbekant från tidigare forskning om skolans roll, såsom dess huvudsakliga ändamål under 1800-talet och tidigt 1900-tal om att motverka social oro, disciplinera befolkningen och förebygga revolutionära tendenser. Likaså framkommer väl de bekanta skiljelinjerna mellan den ”liberala” tendensen att se utvidgad folkundervisning som ett medel för att impregnera befolkningen med en medborgaranda som skulle höja dem över partikularism, och den ”konservativa” oron för att alltför mycket skolutbildning tvärtom förvillade de lägre klasserna.

Förutom alldeles i slutet av boken saknar jag dock resonemang i boken där Alvééns bidrag tydliggörs i förhållande till den tidigare forskningen; vad gäller exempelvis 1800-talets skolutredningar (uppfostringskommittén, snillekommittén), folkskolestadgan 1842, Rudenschölds diskussioner om ståndscirkulationen med mera så är det ju företeelser som behandlats i många sammanhang tidigare. Stora delar av den tidigare forskningen saknas dock helt, exempelvis Lars Pettersons *Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham: utvecklingslinjer i svensk folkundervisning mellan feodalism och kapitalism, 1809–1860* (1992). Samma tendens är genomgående i boken, referenserna går huvudsakligen till primärkällor och spridda skurar av den tidigare forskningen, medan stora delar av den svenska utbildningshistoriska forskningen går spårlost förbi.

Det medför också att det blir svårt att övertygas när Alvéns i bokens avslutande sidor (s. 235–236) kritiserar tidigare forskning för att ha förbisett historiska aktörers egna utgångspunkter och perspektiv, liksom för att ”1900-talets skolpolitik” i tidigare forskning beskrivs som ”genomsyrad av samma strävan efter en rättvis, demokratisk, jämlik och allmän grundskola”. Förutom att detta knappast stämmer, är kritiken svår att ta fasta på när det inte alls ges några belägg för att sådana tendenser skulle dominera.

Ambitionen att lyfta fram temporalitetsdimensioner är vällovlig, men det kan ifrågasättas i vad mån det skapar nya förståelser. I vissa fall reduceras analysen till konstateranden såsom att liberaler ville bevara samtiden medan konservativa ville bevara det förflutna. Att skoldiskurser kring sekelskiftet 1900 uttryckte oro för utvecklingen och moderniseringens konsekvenser är knappast överraskande, utan snarare ett allmänt modernt fenomen som präglar i stort sett all politik och samhällsdebatt. Det finns också en tydlig brist på diskussion med den historiedidaktiska forskning som gjorts om svensk skola, exempelvis av Jörgen Gustafsson, Ingmarie Danielsson Malmros och Daniel Andersson. Även om dessa studier framför allt undersökt läroböcker i historia, kan de knappast vara irrelevanta för någon studie av den svenska utbildningsfären som säger sig vila på ett temporalitetsperspektiv.

Trots dessa invändningar rymmer boken flera intressanta och välformulerade observationer. En genomgående röd tråd är spänningen mellan å ena sidan ambitionen att skapa en aktiv och självständig medborgare och å andra sidan viljan att fostra individer i samhällets dominerande värderingar. Analysen av hur utbildningsdebatterna pendlat

mellan kollektiva och individuella ideal är intressant. Alvéns demonstration av hur skoldebatten från 1980-talet och framåt allt mer betonat kulturarv och svenskhet som svar på ett mångkulturellt samhälle är också intressant. Här synliggörs en tydlig dubbelhet mellan å ena sidan tydlig dubbelhet mellan å ena sidan kulturarvsbetoning och å andra sidan stark tilltro till elevens självständighet och fria tänkande, där entreprenörsidealet under de senaste decennierna lyfts fram som en sorts syntes.

I rikets tjänst fungerar väl som en bred och pedagogisk översikt över dominerande utbildningsidéer i Sverige från 1800-talet till i dag. Däremot är dess bidrag till forskningen om medborgarskapsbegreppet och temporalitet mer begränsat än vad ambitionen antyder. Boken är varken den första eller den sista i sitt slag, men den erbjuder en kompetent sammanställning och flera intressanta perspektiv, även om den snarare bekräftar än utmanar etablerade tolkningar inom samtida utbildningshistoria.

Samuel Edquist
Mittuniversitetet
samuel.edquist@miun.se